

Peter BURKE, *Co je kulturní historie?*

Vimperk, Dokořán 2011, 217 s., ISBN 978-80-7363-302-8

Kulturní historie, to jsou oblíbená a čtenářsky atraktivní témata. Dokumentuje to nejen rostoucí zájem o tento obor na univerzitní půdě, ale i knižní produkce posledních let. Doposud však scházela na pultech českých knihkupců publikace, která by přinesla shrnující úvod do dané problematiky, nebo alespoň analýzu již vykonané badatelské práce. Studie světoznámého britského historika Petera Burkea (1937) nesoucí název *Co je kulturní historie?* se do značné míry o něco podobného (byť nezáměrně) pokouší. Bohužel ale poněkud nekonceptně a zkratkovitě.

Co je kulturní historie? není první prací tohoto autora, která byla přeložena do češtiny. Tematicky kniha navazuje zejména na tituly *Francoouzská revoluce v dějepisectví* a *Variety kulturních dějin*. Kniha je dalším dokladem Burkeova obrovského přehledu a obdivuhodné šíře zájmů. Střetávají se v ní pro autora dvě nejtypičtější tvůrčí polohy – zájem o kulturní a sociální dějiny se zaujetím pro (post)moderní historiografii. Záběr a šíře autorova přehledu v obou oborech je ale někdy spíše na obtíž.

V šesti kapitolách provází Burke čtenáře dějinami kulturní historie od počátku 19. století do současnosti. Zaobírá se jednotlivými paradigmaty, zpracovávanými tématy, badateli a jejich přínosem pro obor. Kniha, která by mohla aspirovat na to stát se nedílnou součástí knihovního fondu studentů historie, antropologie či kulturologie, je v konečném důsledku spíše strohým, nedostatečně komentovaným chronologickým průvodcem po dějinách oboru předkládaným skrze autorův výběr klíčových jmen a publikací.

Burke v úvodu deklaruje, že cílem publikace není podat vyčerpávající přehled, ale odpovědět především na to, „čím je, anebo spíše čím se zabývá“ kulturní historie (s. 9). Chce také vysvětlit příčiny jejího znovuoobjevení v posledních desetiletích. S ohledem na takto stanovené cíle je název knihy zavádějící a pojmenování publikace by mohlo být lépe vystiženo názvem *Co všechno může být kulturní historie?* Po dočtení knihy totiž v čtenáři zůstane jakási prázdnota, protože mu není zcela jasné, co si z ní měl odnést. Radostný pocit z toho, čím vším se může zabývat a jaké zajímavé oblasti kulturněhistorického výzkumu byly v posledních letech otevřeny a rozpracovány, nebo naopak pocit beznaděje, že v tak pestré paletě témat, publikací a přístupů již není možné se orientovat. Kniha tedy může vést k stimulaci zájmu i k pocitu přehlcnosti a nejasnosti, a tím způsobit přesný opak toho, co bylo pravděpodobným autorovým záměrem.

Publikaci také škodí skutečnost, že Burke nakonec nezodpoví ani v titulu kladenou otázku. Je jasné, že definitivní odpověď nebude vzhledem

k množství různých přístupů a pohledů na samotný pojem kultura nikdy nalezena. Aby byla alespoň nějaká odpověď naznačena, konstatuje Burke, že vyjádřit obtížně definovatelné hranice kulturní historie se můžeme pokusit tím, že přesuneme pozornost od předmětu bádání k metodám (s. 11). Smutné ale je, že (jako tolikrát v knize) Burke zůstává u pouhého konstatování a bližším způsobem kulturněhistorické metody nestuduje a neanalyzuje. Občas sice některé nastíní v rámci kratičkových pojednání o vybraných publikacích, ale to je málo. Pátrání po pomyslné identitě oboru tedy vyznívá do ztracena a je roztrženo v řadě popisovaných případových studií a přístupů k různým pojmům, se kterými kulturní historikové operují. Jediným pozitivem této tříště je, že si z ní každý může vybrat, co zná, nebo co ho zajímá.

Problematické je i to, že Burke krouží kolem pojmu kultura a ukazuje, jak všemožně s ním můžeme pracovat, ale sám se k němu příliš nevyjadřuje. Možná chce působit jako nezaujatý přednášející. Rozhodně by ale bylo lepší, kdyby se přiklonil k některému z výkladů. Čtenář by tak získal pocit, že autor zastává nějaký názor a nepředkládá mu jen poznámky ze špatné přednášky plné jmen a pojmů, které ale schází celkový smysl a pořádek. Analýzou samotného pojmu kultura se Burke nejvíce zabývá v kapitole věnované historické antropologii. Málo ale zdůrazňuje, že zlomovým bodem pro rozvoj nejen antropologie a historické antropologie, ale i moderního pojetí kulturní historie, bylo definování kultury jako „*komplexního celku, který zahrnuje poznání, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti,*“¹ jak to učinil Edward Burnett Tylor již v roce 1871 v díle *Primitivní kultura*. Místo toho věnuje větší (ale nedostatečný) prostor tomu, jak chápali tento pojem další velikáni antropologie jako Clifford Geertz, Mary Douglasová, Edward Evans-Pritchard nebo Claude Lévi-Strauss. Jejich vliv na kulturní historii, obzvláště na tzv. Novou kulturní historii (které je sám Burke představitelem), a příspěvek k uchopování témat, jako jsou dějiny idejí, symbolů, emocí nebo paměti, je nepopíratelný. Na druhou stranu se každý z těchto velikánů nějakým způsobem musel vyrovnat s Tylorovou definicí a vytvořit si vlastní pojetí kultury, jako je například Geertzovo slavné interpretativní chápání kultury jakožto systému symbolů a významů, které jsou sdíleny členy společnosti a konstituují se v procesu sociální interakce.

Tylorovy názory by si zasloužily hlubší výklad, stejně jako by slušelo věnovat více prostoru bližší charakteristice vlivu některých sociologů jako R. E. Parka, E. Goffmana nebo P. Bourdieua. Burke zkoumá inspirace, které si z jejich myšlenkového světa kulturní historici vzali. I zde jsem však přesvědčen o

1 Překlad cit. dle Václav SOUKUP, *Dějiny antropologie (encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie)*, Praha 2004, s. 284.

tom, že řada čtenářů se s těmito jmény setká v Burkeově studii poprvé. Stručná a zhuštěná analýza vlivu kulturních antropologů (a sociologů) na konstituování moderního pojetí kulturní historie je proto kontraproduktivní. Oproti tomu Tylora všichni znají, nebo by přinejmenším měli znát, protože jako první skutečně zpřetrhal vazby k chápání pojmu kultura v axiologickém slova smyslu, a otevřel tak prostor k jeho chápání ve smyslu antropologickém. Tím vytvořil zcela novou neprobádanou oblast, které se v budoucnu chopili kromě antropologů také historici. Proto by mu myslím měl být v textu věnován větší prostor.

Pozitivní rozměr Burkeovy práce se skrývá v tom, že se nesnaží kulturní historii pojímat intelektuálně a dělat ji uměle svým textem zajímavější (ačkoliv je v podtextu možné vidět snahu o obhajobu a obranu kulturní historie před ostatními tradičními historickými disciplínami s cílem představit ji jako do jisté míry zastřešující historickou disciplínu, která umožňuje odhalit ty části minulosti, které jiní historici odhalit nedokáží – s. 9). Chronologicky, výběrovým způsobem a bohužel poněkud zhuštěně komentuje nejvýznamnější představitele a kulturně historické přístupy a paradigmaty, jejich zájem, přínos a pojmy, se kterými jsou spojováni. Vybírá si své oblíbené autory, o které se opírá i v jiných dílech jako Huizingu, Burckhardta, Eliase, Panofského nebo Foucaulta. Tato základní jména doplňuje plejádou dalších v tuzemsku více nebo spíše méně známých badatelů. Někdy není zcela jasné, proč dané autory zařazuje v knize právě na to či ono konkrétní místo. A především bohužel při popisu jejich studií pokládá množství zajímavých otázek, na které ale téměř nikdy nenabízí odpovědi. Například v kapitole o kulturní historii emocí se táže, zda lidé pociťují větší úzkost v jednom historickém období než v jiném, anebo zda v každém období trpí různými úzkostmi, případně jaké o tom historik vůbec může najít důkazy (s. 140). Odpověď ovšem v textu nenajdeme.

I přes výběrovost nemůžeme ale Burkeovi upřít sympatickou snahu o geografickou objektivitu. V krátkých popisech se kromě badatelů anglosaské a autorovy oblíbené francouzské proveniencie zabývá i díly autorů německých, severských, italských, nizozemských a místy také ruských. Snad nepřekvapí (a Burkeovi to těžko vyčítat), že vzhledem k rozsahu práce se nezmiňuje o žádných autorech českých a přehlédnut zůstává i klasik kulturní historie Čeněk Zíbrt.

Vzhledem k zhuštěnosti krátkých popisů různých publikací zůstává nejpřínosnější částí Burkeova práce úvod a částečně i závěr (respektive druhý závěr, přidaný k druhému, revidovanému a doplněnému vydání, ze kterého český překlad vychází). V těchto pasážích, které tvoří asi desetinu publikace, se nacházejí nejhlubší autorovy myšlenky, které nemají povahu pouhé kompilace a parafrázování tezí jiných badatelů jako v ostatních částech díla. Na-

příklad konstatování, že „hranice oboru se posouvají dál a dál, avšak je stále obtížnější přesně vyjádřiti, co že vlastně ohraničují“ (s. 11), je přínosnější než nepřilíš rozvedený přehled jmen a děl, které by bylo nutné si pro správné pochopení osobně přečíst. Tento přehled klade na čtenáře značné nároky a z toho důvodu je obtížné číst knihu najednou. Z toho lze vyvodit závěr, že práci by slušelo buď užší tematické vymezení jako například v Burkeově díle *Francouzská revoluce v dějepiscectví*, nebo větší rozsah jako u monografie *Lidová kultura v raně novověké Evropě*.

V úvodu knihy Burke konstatuje, že při psaní kulturní historie je klíčový vklad konkrétního badatele, jeho přístup k pramenům a jejich prezentaci, nikoliv téma jako takové. Tato myšlenka se z jistého úhlu pohledu jeví téměř rouhačsky, neboť popírá vlastní smysl bádání. Na druhou stranu je zde možné vysledovat vliv antropologů, jejichž práce měly podíl na vzniku Nové kulturní historie. Byl to právě Geertz, který kladl důraz na osobitý literární styl, kdy úkolem antropologa je zprostředkovat čtenáři unikátnost a jedinečnost kultur díky kombinaci umění psát s vlastními vědeckými kvalitami pisatele, který musí vytěžit z tématu to nejzajímavější. Stejně dnes postupují i odborníci v řadě dalších oborů, kulturní historii nevyjímaje. Toto tvrzení ale přináší řadu otázek. Když neznáme hranice kulturní historie, není vlastně tématem kulturních historiků vše, co budou ochotni čtenáři kupovat? A pro koho jsou knihy vlastně psány? Posouvají studie o kulturních dějinách penisu, ostnatého drátu nebo ochlupení obličeje obor výrazně dopředu, nebo se jen bezmyšlenkovitě kupí další a další témata? Od publikace s názvem *Co je kulturní historie?* jistě čtenář odpovědi na takovéto otázky očekává, obzvláště když si obdobné otázky klade sám autor. Bohužel ani zde Burke nevykračuje ze svých pozorovatelských mantinelů a čtenáře nechává, aby si odpověděl sám.

Kulturní historie má již tak dlouhou tradici, že je již možné, jak Burke správně upozorňuje, psát kulturní historii kulturní historie. Jedním z podstatných vítězství generací badatelů je fakt, že se jim podařilo rozbít zaběhnutý pořádek a lidé přestávají kulturu vnímat jako celek a uvědomují si, že její homogenita může být jen zdánlivá a v minulosti to platí možná dvojnásob. Smysl a cíl bádání kulturních historiků ale vzhledem k nemožnosti obor vymezit není jasný a dokládá to i Burkeovo konstatování v závěru knihy: „Ačkoliv od kulturních historiků nemůžeme očekávat, že vyřeší současné problémy, studium kulturní historie nám umožňuje, abychom o některých z těchto problémů přemýšleli s čistší hlavou.“ (s. 176) Toto konstatování jen potvrzuje ráz celé knihy – myšlenka, jejíž smysl a vyznění je vágní, by si zasloužila další komentář. Ostatně jako téměř celá kniha.

Tomáš HABERMANN